



**OPPLAND**  
fylkeskommune



# **Fylkesplan for opplæring innenfor kriminalomsorgen 2010 - 2012**

# INNHold

1. Innledning .....	3
1.1 Ansvarsforhold og organisering .....	3
1.2 Mandat og arbeidsgruppe .....	4
2. Lovgrunnlag og styringsdokumenter .....	5
2.1 Opplæringsloven .....	5
2.2 Lov om gjennomføring av straff .....	5
2.3 Sentrale styringsdokumenter .....	6
3. Rammebetingelser for opplæring i Vestoppland fengsel .....	7
3.1 Tildeling av ressurser .....	7
3.2 Vestoppland fengsel .....	7
3.2.1 Vestoppland fengsel avdeling Gjøvik .....	8
3.2.2 Vestoppland fengsel avdeling Valdres .....	9
3.3 Hedmark og Oppland friomsorgskontor .....	10
3.4 Nav .....	10
4. Målsettinger og tiltak for opplæring i Vestoppland fengsel .....	11
4.1 Innhenting av dokumentasjon .....	11
4.2 Vurdering av rettigheter .....	11
4.3 Realkompetansevurdering .....	12
4.4 Karriereveiledning .....	13
4.5 Tilpasset opplæring .....	13
4.6 Grunnleggende ferdigheter .....	14
4.7 IKT .....	14
4.8 Videreutvikling av fagtilbudet .....	15
4.9 Dokumentasjon på gitt opplæring .....	16
4.10 Pedagogisk psykologisk tjeneste (PPT) .....	16
4.11 Opplæring gjennom hele året .....	16
4.12 Kulturtilbud .....	17
4.13 Kontinuitet ved overføring mellom fengsler .....	18
4.14 Forvaltningssamarbeid under soning .....	18
4.15 Samarbeid for å fremme rehabilitering etter endt soning .....	19
5. Oppsummering og evaluering .....	21
Litteraturliste .....	22

Fylkesutvalget behandlet saken i møte 09.03.2010 sak 13/10

Fylkesutvalget fattet slikt enstemmig vedtak:

Fylkesutvalget tar Plan for opplæring innenfor kriminalomsorgen i Oppland 2010-2012 til orientering.

## Foto:

Jørgen Skaug: Forside/naturbilder

Eirik Gustavsen: Bilder fra kunstutstilling på Gjøvik

[www.kriminalomsorgen.no](http://www.kriminalomsorgen.no): Bilder fra Vestoppland fengsel avd. Gjøvik (etter tillatelse)

Sven Bredesen/ Gerd Nanti Vika Helle: Bilder fra Vestoppland fengsel avd. Valdres

Saksbehandler: Jorun Gilje Buggeland

# 1. Innledning

Fylkesplan for opplæring innenfor kriminalomsorgen i Oppland skisserer målsettinger for opplæringen i planperioden og konkrete tiltak for å nå disse. Målsettingene og tiltakene er i samsvar med nasjonale føringer uttrykt i sentrale styringsdokumenter. Dette er den første fylkesplanen for opplæring innenfor kriminalomsorgen som er utarbeidet i Oppland.

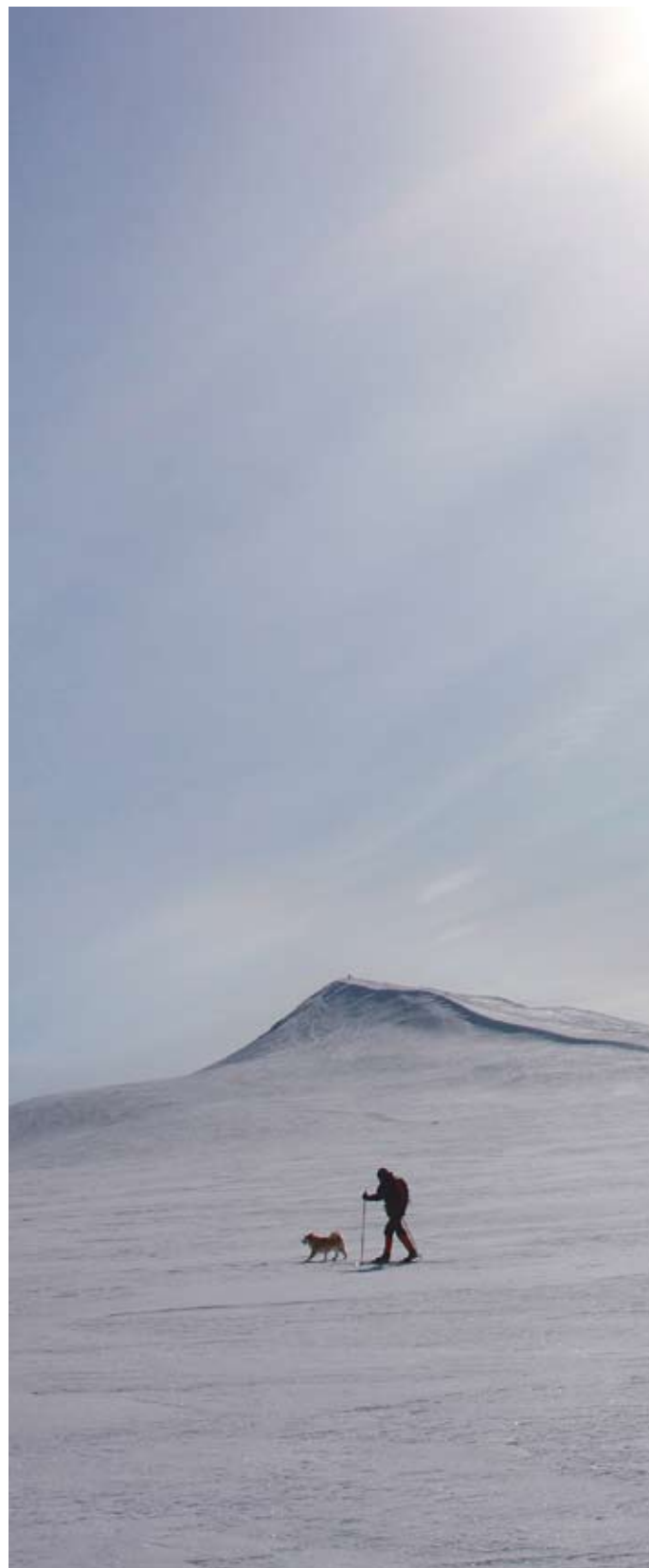
Vestoppland fengsel har avdeling på Gjøvik og i Valdres. I tillegg har Oppland felles friomsorgskontor med Hedmark. Friomsorgskontoret har ikke egne opplæringstiltak, jf pkt. 3.3, og fylkesplanen vil derfor begrense seg til opplæring i Vestoppland fengsel.

## 1.1 Ansvarsforhold og organisering

Fylkeskommunen står faglig og administrativt ansvarlig for opplæringen som gis innenfor kriminalomsorgen. Ansvar for videregående opplæring er hjemlet i opplæringsloven § 13-3. Fylkeskommunen har i tillegg fått ansvar for grunnskoleopplæring i kriminalomsorgen gjennom tilskuddsordningen i St.prp. nr. 1 fra Finansdepartementet (statsbudsjettet). Fylkesmannen i Hordaland har det landsdekkende ansvaret for opplæringen, et ansvar som de siden 1993 har fått delegert fra Utdanningsdirektoratet. Fylkesmannen i Hordaland forvalter finansieringen av opplæringen og fordeler midlene til fylkeskommunene som står for selve opplæringen. De har også ansvaret for faglig/pedagogisk oppfølging, forsøks- og utviklingsarbeid og internasjonalt arbeid på området. Den enkelte fylkesmann har ansvar for tilsyn og kontroll med opplæringen i fengslene i egne fylker.

Vestoppland fengsel er en del av Kriminalomsorgen region nordøst. Regionen omfatter fylkene Akershus, Hedmark og Oppland. Regionskontoret har blant annet ansvar for straffegjennomføringen innenfor regionens grenser og skal sikre helhetlig ressursutnyttelse og et godt samarbeid med andre regioner. I regionen er det syv fengsler og to friomsorgskontor.

Et sentralt prinsipp i kriminalomsorgen er at fengselet benytter tjenester innenfor utdanning, bibliotek, helse o.a. fra det ordinære offentlige tilbudet. Det innebærer at det er utdanningsmyndighetene i det sivile samfunnet som har det faglige og økonomiske ansvaret for opplæringen innenfor kriminalomsorgen. Opplæringen er likeverdig med tilsvarende opplæring i samfunnet for øvrig, og lærerkompetansen er den samme. I Oppland ivaretas ansvaret for opplæringen av Gjøvik videregående skole (for Vestoppland fengsel avdeling Gjøvik) og Valdres videregående skule (for Vestoppland fengsel avdeling Valdres).



*Noen ganger skulle jeg ønske at jeg kunne spole tilbake tiden og forandre på en hel del, noe jeg ikke kan. Jeg kan bare se forover og prøve å reise meg igjen.*

Innsatt på Gjøvik

## 1.2 Mandat og arbeidsgruppe

Fylkesmannen i Hordaland ba i tildelingsbrev datert 07.11.08 Oppland fylkeskommune om å utarbeide en plan for opplæring innenfor kriminalomsorgen. Fylkeskommunen skulle initiere arbeidet og gjennomføre det i samarbeid med representanter fra de aktuelle skolene, kriminalomsorgen (lokalt og regionalt), Nav og eventuelt andre aktuelle samarbeidsparter.

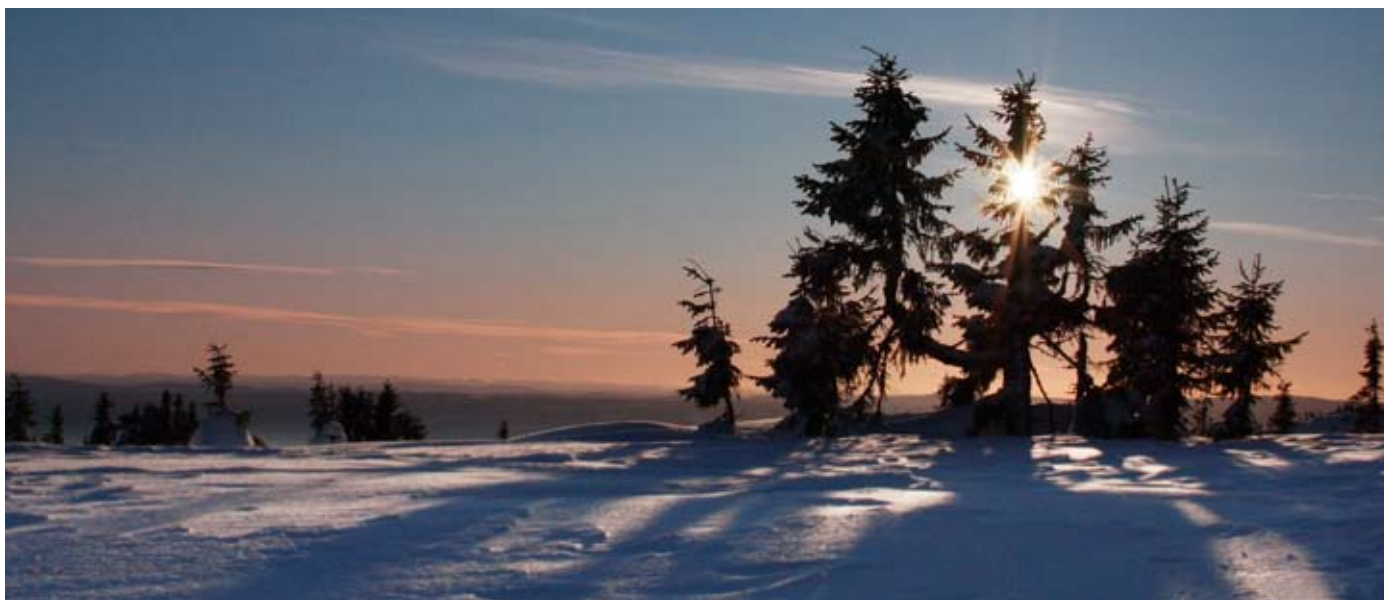
Fylkesopplæringssjefen i Oppland nedsatte en arbeidsgruppe i september 2009 med følgende mandat:

*“Arbeidsgruppen skal utarbeide en plan for opplæring i kriminalomsorgen i Oppland. Planen skal avklare de overordnede målsettinger og rammeforhold, samt være konkret i forhold til satsningsområder og tiltak i planperioden. Planen skal bygge på aktuelle lovverk og de føringer som kommer frem i sentrale styringsdokumenter”.*

### Arbeidsgruppen har bestått av:

Kriminalomsorgen region nordøst:	Liv Henly	Seniorrådgiver
Vestoppland fengsel:	Hans Grøndahl	Fengselsleder
Gjøvik videregående skole:	Aud Asmyhr	Assisterende rektor
Gjøvik videregående skole:	Åshild Amsrud	Skoleleder/Lærer
Opus Valdres:	Britt Midthus	Konstituert leder
Valdres videregående skule:	Gerd Nanti Vika Helle	Koordinator/lærer
Nav ”Fra fengsel til Kval.program”:	Jens Henrik Strande	Prosjektleder
Nav ”Fra fengsel til Kval.program”:	Ann Kristin Bjørkhaug	Prosjektmedarbeider
Fylkeskommunal PP tjeneste:	Liv Isaksen	Leder
Fylkesopplæringssjefen:	Klaus Eriksen	Ansvarlig institusjonsopplæringen
Fylkesopplæringssjefen:	Guri Eggen	Rådgiver
Fylkesopplæringssjefen:	Jorun Gilje Buggeland (leder)	Rådgiver

Det er avholdt to møter i arbeidsgruppen høsten 2009



## 2. Lovgrunnlag og styringsdokumenter

Opplæring i en eller annen form har lange tradisjoner i norsk fengselshistorie. I 1969 ble ansvaret for opplæringen overført fra fengselsvesenet til skoleverket (St.meld. nr 27). Dette skjedde i en tid med sterkt fokus på at de innsatte ikke skal miste sine sivile rettigheter selv om de sitter i fengsel. Straffen er frihetsberøvelse fremfor tap av sivile rettigheter. Dette prinsippet gjelder fremdeles. Vi vil nå presentere lovverket og sentrale styringsdokumenter som underliggende premisser for de målsettingene som settes for opplæringen i kriminalomsorgen i Oppland.

### 2.1 Opplæringsloven

De innsattes rettigheter til grunnskoleopplæring og videregående opplæring begrunnes i opplæringsloven.

Rett til grunnskoleopplæring for voksne hjemles i opplæringsloven § 4A-1:

*”Dei som er over opplæringspliktig alder, og som treng grunnskoleopplæring, har rett til slik opplæring, så langt dei ikkje har rett til vidaregåande opplæring etter § 3-1. Retten til opplæring omfattar til vanleg dei faga ein treng for å få vitnemål for fullført grunnskoleopplæring for vaksne. Opplæringa skal tilpassast behovet til den enkelte”.*

Voksne som ikke har et tilfredsstillende utbytte av det ordinære opplæringstilbudet for voksne, kan ha rett til spesialundervisning på grunnskolens område, jf opplæringsloven § 4A-2.

Rett til videregående opplæring for ungdom hjemles i opplæringsloven § 3-1:

*”Ungdom som har fullført grunnskolen eller tilsvarande opplæring, har etter søknad rett til tre års heiltids vidaregåande opplæring”.*

Ungdomsretten må som regel tas ut i løpet av en sammenhengende periode på fem år og innen utgangen av det året vedkommende fyller 24 år. Innsatte som ikke omfattes av ungdomsretten kan ha rett til videregående opplæring for voksne på bakgrunn av § 4A-3:

*”Vaksne som har fullført grunnskolen eller tilsvarande, men som ikkje har fullført vidaregåande opplæring, har etter søknad rett til vidaregåande opplæring. Første punktum gjeld vaksne frå og med det året dei fyller 25 år. Opplæringa for vaksne skal tilpassast behovet til den enkelte”.*

Rett til realkompetansevurdering er også hjemlet i § 4A-3:

*”Vaksne som har rett til vidaregåande opplæring har rett til vurdering av realkompetansen sin og til kompetansebevis. Personer som ikkje har rett til vidaregåande opplæring, skal få vurdert realkompetansen sin om dei blir vist til dette av kommune eller Arbeids- og velferdsetaten. ... Fylkeskommunen skal gi kompetansebevis på grunnlag av realkompetansevurdering på vidaregåande opplærings nivå.”*

Voksne med rett til videregående opplæring har ikke en lovfestet rett til spesialundervisning.

### 2.2 Lov om gjennomføring av straff

Lov om gjennomføring av straff (Straffegjennomføringsloven) § 18 påpeker at:

*”Kriminalomsorgen skal legge til rette for at innsatte får et aktivitetstilbud på dagtid”.*

I henhold til forskrift til lov om straffegjennomføring § 1-4 har domfelte en aktivitetsplikt:

*”Aktivitetsplikten gjelder for domfelte som gjennomfører straff eller strafferettslig særreaksjon. Varetektsinnsatte og personer som politiet har pågrepet har ikke aktivitetsplikt, men skal gis tilbud om aktiviteter så langt det passer med varetektskjennelsen og påtalemyndighetens bestemmelser. Aktivitetene skal søkes lagt til rette etter den innsattes forutsetninger.”*

Forskriftens § 3-12 påpeker at opplæring er likestilt med andre aktiviteter for innsatte:

*”Arbeid, opplæring, program eller andre tiltak er likestilt og fyller kravene til aktivitetsplikten. Det kan ikke pålegges den innsatte å delta i opplæring, programmer og andre tiltak som behandling og lignende mot vedkommendes vilje. Arbeid kan pålegges dersom innsatte ikke ønsker å delta i slike tiltak.”*

Deltakelse i et aktivitetstilbud utløser dagpenger. Deltakelse i arbeid, programvirksomhet, opplæring og andre tiltak innenfor aktivitetsplikten godtgjøres likt, jf. forskriftens § 3-13.

Kriminalomsorgens ansvar i forvaltningssamarbeidet hjemles i straffegjennomføringsloven § 4:

*”Kriminalomsorgen skal gjennom samarbeid med andre offentlige etater legge til rette for at domfelte og innsatte i varetekt får de tjenester som lovgivningen gir dem krav på. Samarbeidet skal bidra til en samordnet innsats for å dekke domfelte og innsattes behov og fremme deres tilpasning til samfunnet”.*

Retningslinjene til lovens § 4, fastsatt av Kriminalomsorgens sentrale forvaltning, presiserer at domfelte og innsatte har, med de begrensninger som følger av frihetsberøvelsen, samme rett til tjenester og tilbud og de samme forpliktelsene og ansvar som befolkningen for øvrig.

## 2.3 Sentrale styringsdokumenter

I tillegg til opplæringsloven og straffegjennomføringsloven foreligger det styringsdokumenter som er sentrale for opplæringen som gis i kriminalomsorgen. Styringsdokumentene gir føringer for hvilke områder som bør prioriteres innenfor opplæringen. Vi vil her kort presentere noen av dem.

I *”Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2006”* har Kunnskapsdepartementet identifisert noen grunnleggende ferdigheter som er sentrale redskaper for læring og utvikling;

- å kunne uttrykke seg muntlig
- å kunne lese
- å kunne uttrykke seg skriftlig
- å kunne regne
- å kunne bruke digitale verktøy

Disse grunnleggende ferdighetene skal integreres i alle fag. I tillegg vektlegges læring av sosiale og kulturelle ferdigheter.

Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2006 vektlegger at alle elever skal ha tilpasset opplæring. Skolen skal formidle verdier og gi kunnskap og redskap som gjør det mulig for hver enkelt å utnytte sine evner og realisere sitt talent.

Målet om en tilpasset og differensiert opplæring ut fra hver enkelt elevs forutsetning og behov understrekes også i *St.meld. nr 27 (2004-2005) Om opplæring innenfor kriminalomsorgen ”Enda en vår”*. En godt tilrettelagt opplæring forstås der som et sentralt element i arbeidet for den enkeltes rehabilitering. *St.meld. nr 27* er den første stortingsmeldingen om opplæring innenfor kriminalomsorgen. Den staker ut en ny kurs for opplæring innenfor kriminalomsorgen ved at den bl.a. vektlegger at opplæringen skal bli mer yrkesrettet

og at realkompetansevurderinger skal brukes i større grad enn tilfellet er i dag. Videre skal det legges mer vekt på korte, kompetansegivende kurs og bruken av digitale verktøy skal økes. Praktisk-estetiske fag blir sett på som viktige, ikke minst for å motivere de innsatte til å bruke sine skapende evner på en konstruktiv måte. Stortingsmeldingen trekker særlig frem innsatte med læreversker og innsatte med minoritetsspråklig bakgrunn som grupper det skal satses spesielt på. Stortingsmelding nr 27 ble fulgt opp av Innstilling til Stortinget nr 196 (2004-2005).

*Stortingsmelding nr 37 (2007-2008) Straff som virker – mindre kriminalitet - tryggere samfunn (kriminalomsorgsmelding)* vektlegger hvordan en god rehabilitering er avgjørende for å redusere tilbakefall til ny kriminalitet og derigjennom trygge samfunnet. Straff skal gjennomføres med målsetting om at færre lovbrutere begår nye kriminelle handlinger etter endt soning. Stortingsmeldingen påpeker at dårlige levekår er dokumenterte risikofaktorer for tilbakefall til ny kriminalitet. Situasjonen til mange innsatte preges av opphopning av flere levekårsproblemer som mangel på arbeid, bolig og sosialt nettverk, rus- og gjeldsproblemer. På bakgrunn av dette har regjeringen innført en tilbakeføringsgaranti, et tiltak for å sikre at innsatte og domfelte ved løslatelse får utløst sine rettigheter i det offentlige hjelpeapparatet.

Elementer i tilbakeføringsgarantien er tilgang til en tilfredsstillende bolig, til helsetjenester og økonomisk rådgivning og til Navs tjenester og tiltak. Tiltakene skal ikke foregå enten i fengselet eller etterpå. Det må være kontinuitet og en koordinert innsats fra alle berørte, ofte over lang tid.

*Rundskriv nr G-1/2008 om Forvaltningssamarbeid mellom opplæringssektoren og kriminalomsorgen* gir en klargjøring av ansvars- og oppgavefordeling mellom etatene på sentralt, regionalt og lokalt nivå. Det legges stor vekt på helhetstenkning og samordning av innsats for de domfelte og varetektsinnsatte. I følge rundskrivet har kriminalomsorgen blant annet ansvaret for å initiere og følge opp forvaltningssamarbeidet mellom kriminalomsorgen og opplæringssektoren på ulike nivåer. De har også ansvar for samordning av planer rundt den enkelte innsatte. Opplæringssektoren gis blant annet ansvaret for å videreføre et hensiktsmessig opplæringstilbud ved overføring eller løslatelse. Det skal skje gjennom samarbeid med skoleavdelingene i andre fengsler, eller med skolesektoren i hjemkommune/hjemfylkeskommune.

### 3. Rammebetingelser for opplæring i Vestoppland fengsel

Opplæringen som gis i kriminalomsorgen i Oppland preges av rammebetingelser som økonomiske ressurser, sikkerhetsnivå, lengden på straffen, soningsforhold osv. Rammebetingelsene gir ulike muligheter og begrensninger for opplæringen. Før vi presenterer fengslene, skoleavdelingene og Nav nærmere, skal vi redegjøre for tildeling av økonomiske ressurser til opplæringen.

#### 3.1 Tildeling av ressurser

Staten ved Kunnskapsdepartementet dekker alle godkjente driftsutgifter som fylkeskommunen har i forbindelse med opplæringen som tilbys i kriminalomsorgen. Bakgrunnen er en avtale staten gjorde med fylkeskommunene i 1988 om 100 % statlig tilskudd øremerket i statsbudsjettet.

Fylkesmannen i Hordaland har ansvar for å fordele tilskuddet til fylkeskommunene etter nærmere retningslinjer. Fordelingen tar utgangspunkt i et budsjettforslag fra fylkeskommunene og i antall elevplasser. I tillegg foretas det en skjønnsmessig fordeling basert bl.a. på type innsatte (antall rettselever, kjønnsfordeling blant de innsatte), type tilbud som blir gitt, soningslengde til de innsatte, tilbudet i åpne anstalter, etablering av nye anstalter og opplæringsavdelinger. I følge avtalen fra 1988 kan den enkelte fylkeskommune etter søknad også innvilges tilskudd til førstegangsanskaffelse av undervisningsutstyr (investeringer).

Ordnings med tilskudd har, i følge retningslinjer for tilskudd til opplæring innenfor kriminalomsorgen ved daværende Utdannings- og forskningsdepartementets, som målsetting;

*”å bidra med finansiering slik at det gis undervisning på grunnskolenivå til innsatte eller løslatte som ikke har fullført grunnskolen, og videregående opplæring til innsatte eller løslatte som har rett til og ønsker det. På grunn av at mange har kort soningstid eller sitter i varetekt, er ofte kompetansegivende kurs i henhold til læreplaner ikke et reelt tilbud. For å motivere flest mulig til å ta opplæring, og for at slike fangegrupper skal ha et opplæringstilbud, er det også en målsetning at det gis kurs som ikke er formelt kompetansegivende”.*

Ressurstildelingen til Oppland fylkeskommune for opplæringen innenfor kriminalomsorgen har de siste årene vært følgende:

	2007	2008	2009	2010
Kr	2 100 000	3 050 000	3 200 000	4 000 000

Tabell 3.1 Ressurstildeling de siste årene

Midler til utstyr kommer i tillegg til dette. Avdeling Valdres ble opprettet høsten 2007 noe som forklarer økningen i ressurstildelingen fra 2007 til 2008.

#### 3.2 Vestoppland fengsel

Vestoppland fengsel har 49 soningsplasser fordelt på avdeling Gjøvik og avdeling Valdres. Tabell 3.2 gir en oversikt over struktur og innsatte i Vestoppland fengsel pr 14. oktober 2009.

	Avdeling Gjøvik	Avdeling Valdres
Sikkerhetsnivå	Høyt	Lavt
Kapasitet	24	25
Dom og bøter	12	23
Varetekt	12	0
Menn	24	23
Kvinner	0	0
Alder – gjennomsnitt	34,1	32,6
Antall minoritetsspråklige	9	4
Antall dager i varetekt i gj.snitt i 2009	46,6	0
Gjennomsnittlig soningstid for domfelte	Ingen data	Ingen data
Vinning %	8 (33,3 %)	4 (17,4 %)
Ran	2 (8,3 %)	2 (8,7 %)
Narkotika %	6 (25 %)	7 (30,4 %)
Drap %	3 (12,5 %)	0
Vold %	4 (16,7 %)	6 (26,1 %)
Sedelighet/voldtekt %	1 (4,2 %)	2 (8,7 %)
Promille/vegtrafikk %	0	1 (4,35 %)
Bøter %	0	2 (8,7 %)

Tabell 3.2 Oversikt over struktur og innsatte pr. oktober 2009

### 3.2.1 Vestoppland fengsel avdeling Gjøvik



Vestoppland fengsel avdeling Gjøvik ligger bak murer midt i Gjøvik sentrum. Det er et lukket fengsel med høyt sikkerhetsnivå. Ingen av de innsatte har frigang til skole eller arbeid utenfor fengselet. Fengselet har aktivitetstilbud knyttet til arbeidsoppgaver som sysselsetter fem innsatte. Det er under planlegging ytterligere arbeidsdrift som forventes å sysselsette tre innsatte. Skoletilbudet er eneste øvrige tilbudet til de innsatte på dagtid.

Gjøvik videregående skole har ansvaret for opplæringen i fengselsavdelingen. Antall årsverk knyttet til undervisningen er 3,45. En lærer underviser i fengslet på fulltid. Flere andre lærere er tilknyttet opplæringen på deltid. I og med at aktivitetstilbudet utover skole er begrenset, ønsker de fleste innsatte et tilbud fra skolen. Skolen har valgt å gi et opplæringstilbud til alle som ønsker det og har derfor til enhver tid ca 15 elever (62,5 % av de innsatte). De fleste innsatte på Gjøvik er der i kort tid, og skolen har derfor stort gjennomtrekk av elever. I 2009 var i alt 92 innsatte tilknyttet skolen.

Skoleavdelingen ved Vestoppland fengsel avdeling Gjøvik har flere avdelinger. I *Avdeling for allmennfag og data* foregår det ingen felles opplæring. Noen elever får veiledning innenfor grunnskoleopplæring, andre innen videregående opplæring. Noen tar egenstudier på høyskolenivå. Fengselsavdeling Gjøvik har inntil 50 % minoritetsspråklige fanger. Flere av dem tar engelskkurs, andre lærer norsk. Skolen tilbyr også opplæring i Datakortet, Photoshop og InDesign-Publisher. I denne avdelingen tilbys opplæring hver dag.

Skolen har en *Musikkavdeling*. Der kan man spille i band eller få individuell opplæring i å spille et instrument. Undervisningen er konsentrert til en hel dag pr uke. Avdelingen gir et tilbud til ca fem elever samtidig.

*Kjøkkenavdelingen* tilbyr opplæring i enkel matlaging og baking, samt i personlig hygiene og hygiene på kjøkkenet. Det er åpent to dager i uka og tre elever kan delta samtidig.

På *Formingsavdelingen* er det mulig å jobbe med keramikk, lær, skinnarbeid, akvarell, oljemaling og leire. Opplæringen er fordelt på to dager pr uke. Tilbudet gis ca fem elever av gangen.



Akvarell laget i Gjøvik fengsel



Lærbelte laget i Gjøvik fengsel



Maske laget i Gjøvik fengsel

### 3.2.2 Vestoppland fengsel avdeling Valdres



Vestoppland fengsel avdeling Valdres ligger vakkert til på en gård på Slidreøya, en halvøy i Slidrefjorden. Det er klassifisert som et fengsel med lavere sikkerhetsnivå. De innsatte har frigang til utdanning eller arbeid utenfor fengselet. Aktivitetstilbudet ved avdeling Valdres er hovedsakelig tilknyttet gårdsdriften.

Skoleavdelingen i Valdres ble opprettet under Valdres videregående skule høsten 2007. De to årsverkene knyttet til fengselsopplæringen fordeles på flere lærere. I overkant av halvparten av de innsatte får et opplæringstilbud. Et fåtall har opplæring på heltid. De fleste elevene veksler hver dag mellom å delta i arbeidsdriften og i opplæringen. All opplæring er tilpasset den enkeltes ønsker og behov.

Skoleavdelingen i Valdres gir veiledning til elever som tar opplæring i fellesfag innenfor grunnskole- eller videregående opplæring. Enkelte innsatte gikk opp til eksamen i videregående opplæring våren 2009. Høsten 2009 hadde to innsatte i Valdres læreplass i henholdsvis elektroreparatør- og bilfaget. Skolen sørget for læreplassene før de innsatte kom til Valdres. 4-6 elever får hver uke musikkopplæring på ulike nivåer.

Skoleavdelingen tilbyr opplæring innenfor friluftsliv, helse og fysisk aktivitet. Målet er å skape interesse, glede og motivasjon ved å delta i tilpasset fysisk aktivitet individuelt og i gruppe. Tilbudet spenner fra ballspill og styrketrening til fot-/skitur, båtaktiviteter og fiskeing.

6-8 elever jobber hver uke med datakortmoduler. Elevene får etter endt opplæring Datakortet, eller dokumentasjon for beståtte enkeltmoduler. Andre innsatte får opplæring innen olje- og akvarellmaling.

De innsatte i Valdres får tilbud om et "Hjelp deg sjøl kurs". Opplæringen foregår på kjøkkenet én dag pr uke. De lærer å lage rask og sunn mat, hverdagsmat og festmat. De lærer også om ernæring i forhold til aktivitet, hygiene, vask og reparasjon av klær, samt økonomi. Opplæringen gis for maks tre elever av gangen. Hver av dem deltar minimum fem ganger.

Skoleavdelingen tilbyr ulike kurs av kortere varighet. Enkelte av kursene har blitt arrangert som helgekurs, noen som ettermiddags-/kveldskurs og andre på dagtid over en tidsbegrenset periode. Opplæringstilbudet har for eksempel vært lærbeltekurs, sveisekurs, truckførerkurs, laftekurs, stillasbygging, forskalingskurs og førstehjelpskurs. Skoleavdelingen har også startet med honningproduksjon og gav tilbud om opplæring i birøkterfaget sommeren 2009.

Skoleavdelingen er i ferd med å utarbeide opplæring innenfor naturbruk; "Rein mat fra bås til bord og jord til bord". De fremtidige planene omfatter blant annet kylling- og eggproduksjon, bær- og grønnaksdyrking.



Reparasjon av gjerde i Valdres



Laftekurs i Valdres

### 3.3 Hedmark og Oppland friomsorgskontor

Friomsorgskontorene har ansvar for gjennomføring av samfunnsstraff og ser til at løslatte på prøve følger fastsatte vilkår. De gjennomfører betinget dom med promilleprogram. Videre følger de opp personer som er løslatte på prøve fra forvaring, som er underlagt sikring i frihet eller gjennomfører straffen i egen bolig.

Hedmark og Oppland friomsorgskontor har ikke et opplæringstilbud med tilskudd fra Fylkesmannen i Hordaland, jf pkt 3.1. Behovet for et eget opplæringstilbud er marginalt. Løslatte som skal fortsette i opplæring etter soning får et tilbud i ordinær skole. Dette tilrettelegges fra fengslets side før løslatelsen. Møteplikten hos friomsorgen gjelder dessuten kun for en kort periode.

### 3.4 Nav

Arbeids- og velferdsetaten (Nav) er en sentral samarbeidspartner for kriminalomsorgen. Nav og kriminalomsorgen undertegnet en nasjonal samarbeidsavtale den 11.09.06. Samarbeidet skal tilrettelegges for at domfelte og varetektsinnsatte styrker sin tilknytning til arbeidsmarkedet og at den enkeltes rettigheter hos Navs samlede tjenestespekter ivaretas. I følge avtalen er Nav ansvarlig for å ha en fast kontaktperson tilknyttet hvert fengsel. Vedkommende skal sørge for nødvendig samarbeid mellom ulike lokalkontor i Nav, tiltaksarrangører for arbeidsmarkedstiltak og andre for å gi hensiktsmessige tjenester til den innsatte ved for eksempel forflytning eller løslatelse.

En regional samarbeidsavtale mellom Vestoppland fengsel, Nav Gjøvik og Nav Nord-Aurdal ble undertegnet 18.09.08. Målet for avtalen er å sikre domfelte og varetektsinnsatte informasjon og veiledning om Nav sitt arbeid. Videre skal avtalen formalisere og styrke samarbeidet mellom Vestoppland fengsel og Nav.

I desember 2008 ble det i Valdres utarbeidet en lokal samarbeidsavtale, en arbeidsplan, for Vestoppland fengsel avdeling Valdres og Nav Valdres. Denne omhandler etableringen av Nav sitt servicetorg i fengselsavdelingen, ressursbruk og former for lokalt samarbeid. Denne avtalen skal evalueres hvert år.

Servicetorget i Vestoppland fengsel avdeling Valdres ble etablert våren 2009. Servicetorget er en fysisk møteplass hvor innsatte har direkte kontakt med representanter for etatene. Dette er i tråd med stortingsmelding 37 "Straff som virker" og samarbeidsavtalene omtalt ovenfor. Nav Valdres har avsatt en 20 % stilling tilknyttet fengslet og betjener servicetorget to timer hver 14. dag.

Navs oppgave er å bistå den innsatte med veiledning og praktisk hjelp. Gjennom et samarbeid med Nav i hjemkommunen, sørger de for at den innsatte får den hjelpen det er behov for fra Navs tjenesteregister. Nav i hjemkommunen har ansvaret for å yte sosiale tjenester under straffegjennomføringen, ved løslatelse og reetablering.

På Gjøvik har man etablert lokaler for servicetorg. Dette skal bemannes første kvartal 2010. Det er avsatt en 20 % stillingsandel i Nav som skal benyttes for å yte tilsvarende tjenester som i Valdres.

Nav Gjøvik har fra oktober 2009 ansatt to personer tilknyttet Vestoppland fengsel i prosjektet "Fra fengsel til Kvalifiseringsprogram". Prosjektet er treårig og tar utgangspunkt i tilbakeføringsgarantien jf stortingsmelding nr 37 (jf pkt 2.3). De prosjektansatte skal identifisere innsatte i Vestoppland fengsel som ved løslatelse er aktuelle deltakere til hjemkommunens Kvalifiseringsprogram. Målet med Kvalifiseringsprogrammet er å bidra til at flere kommer i arbeid og aktivitet. Deltakerne får tilbud om helhetlig oppfølging på de livsområdene de har behov for. Det kan være i forhold til opplæring, arbeidstrening, økonomisk rådgivning, bolig, fritidsaktiviteter, helseproblematikk, kosthold og fysisk trening.

Programmet skal være på full tid. Deltakelse i Kvalifiseringsprogrammet utløser en kvalifiseringsstønning, noe som gir større økonomisk trygghet og forutsigbarhet. Målgruppen for Kvalifiseringsprogrammet er hovedsaklig personer som har levd på sosialstønning over lang tid.

*Jeg må ha noe å gjøre, ellers blir det bare tilbake hit i fengselet igjen. Da kan jeg like godt gjøre noe ekstremt og få en lengre dom, så jeg kan få noe ut av soninga, ikke bare gå ut og inn som jeg har gjort de siste åra.*

"Gjenganger" på Gjøvik

## 4. Målsettinger og tiltak for opplæring i Vestoppland fengsel

Målsettingene for opplæringen i Vestoppland fengsel i planperioden bygger på gjeldende lovverk, styringsdokumenter og nasjonale føringer for opplæring i kriminalomsorgen. Målsettingene er ambisiøse og realistiske. Tiltakene er forsøkt uttrykt så konkret at de får en innvirkning på opplæringen og organiseringen av denne. Rammeforholdene skissert i forrige kapittel er elementer som innvirker på tiltakene. De gir muligheter og begrensninger men bør ikke bli avgjørende premisser i forhold til de målene som settes.

Soningstiden i Vestoppland fengsel er for de fleste kortvarig. Det innvirker på hvilken opplæring det er hensiktsmessig å sette i gang og således på målsettingene og tiltakene nedenfor.

Skoleavdelingene i fengslet ved skoleleder/koordinator har en inntakssamtale med innsatte som ønsker tilbud om opplæring. Dette er den innsattes første møte med skolen. Inntakssamtalen er grunnlaget for flere målsettinger og tiltak for den enkelte. I inntakssamtalen kartlegges tidligere skolegang og arbeidserfaring, samt ønsker for fremtiden. Man informerer om opplæringstilbudet og avklarer den enkeltes ønske om opplæring under soning. Videre avklares behov for å innhente dokumentasjon, vurdere rettigheter etter opplæringsloven, for realkompetansevurdering og karriereveiledning.

### 4.1 Innhenting av dokumentasjon

En del innsatte i Vestoppland fengsel mangler dokumentasjon fra skoler de har gått på og attester fra tidligere arbeidsgivere. De har dermed lite å vise til ovenfor fremtidige arbeidsgivere. Ved å innhente dokumentasjonen, kan man synliggjøre den utdanningen, arbeidspraksisen og andre erfaringer som personen har. Den innsatte får da på trykk noe av det han har utrettet i livet. Det kan igangsette en bevisstgjøringsprosess, en følelse av å ha mestret noe og derigjennom en motivasjon for fremtidig opplæring og arbeid. Innhenting av dokumentasjon gir dessuten skolen god kunnskap om personens bakgrunn. Den kan benyttes i planleggingen av en individuelt tilpasset opplæring i fengslet. Videre vil dokumentasjonen være et grunnlag for en eventuell vurdering av rettigheter etter opplæringsloven og for en realkompetansevurdering. Kunnskaper og erfaringer den innsatte ikke kan dokumentere, kan eventuelt synliggjøres gjennom en realkompetansevurdering (jf pkt 4.3).

#### Målsetting

**Innsatte som mangler formell dokumentasjon tilknyttet tidligere skolegang og arbeidspraksis, skal ved skolens hjelp innhente og samle denne dokumentasjonen.**

#### Tiltak:

- I inntakssamtalen avklarer skolen den enkeltes behov for å innhente formell dokumentasjon. Skolen motiverer og informerer om viktigheten av å samle og ivareta formell dokumentasjon.

*Det er vanskelig å omstille seg til de forholda som man kommer til med rutiner og innlåsning. Man er jo vant til å gjøre som man vil, men det kan man bare glemme når man kommer i fengsel. Der er det ikke lenger noe kjære mor. Her blir man nødt for å gjøre det man får beskjed om og ikke være uhøflig verken mot innsatte eller fengselsbetjenter. Da blir man fort låst inne og får det ikke så fritt som mange andre man sitter inne sammen med.*

Førstegangssoner på Gjøvik

## 4.2 Vurdering av rettigheter

Opplæring for innsatte er, som tidligere skrevet, en viktig faktor for å hindre tilbakefall til ny kriminalitet. Det vurderes derfor som en god samfunnsmessig investering å gi opplæring i fengslene. Med bakgrunn i rehabiliteringsperspektivet kan fengselsopplæringen, i tillegg til opplæring for rettighetslever, også inkludere deltakere uten rettigheter hjemlet i opplæringsloven dersom det lokalt er kapasitet til det (St.meld. 27:36). Innsatte med rett til grunnskoleopplæring eller videregående opplæring skal likevel prioriteres. I skrivende stund tilbyr skolene tilknyttet Vestoppland fengsel opplæring for alle de innsatte som ønsker dette.

Karriere Oppland ble etablert høsten 2009 og består i skrivende stund av karrieresentre i Gjøvikregionen, på Hadeland, i Midt-Gudbrandsdal og Nord-Gudbrandsdal samt opplæringssentre (OPUS) i Valdres og Lillehammer. Karrieresentrene er et partnerskap mellom Oppland fylkeskommune, kommunene og Nav som samarbeider om veilednings- og opplæringstjenester i Oppland. Målet er å etablere karrieresentre i alle seks regioner i Oppland. Karrieresentrene/Opus vurderer rettigheter hos søkere til voksenopplæring i Oppland, tilbyr opplæring til voksne og gjennomfører realkompetansevurderinger.

### Målsetting

**Den enkelte innsattes rettigheter etter opplæringsloven skal blant annet vurderes:**

- Hvis skolen i fengselet av kapasitetsmessige hensyn må prioritere noen innsatte fremfor andre.
- Ved henvisning til en realkompetansevurdering (jf pkt 4.3).
- Når det planlegges videre opplæring etter løslatelsen

### Tiltak

- I inntakssamtalen vurderes det hvorvidt det er hensiktsmessig å avklare den innsattes rettigheter etter opplæringsloven.
- For vurdering av rettigheter i forhold til det aktuelle behovet henviser skoleavdelingen i Vestoppland fengsel avdeling Gjøvik til Karrieresenteret Opus Gjøvikregionen og avdeling Valdres til Opus Valdres.



### 4.3 Realkompetansevurdering

Et menneskes realkompetanse er all kunnskap og ferdigheter som er tilegnet gjennom utdanning, lønnet eller ulønnet arbeid, organisasjonserfaring, fritidsaktiviteter eller på annen måte. I en realkompetansevurdering vurderes personens realkompetanse opp mot læreplaner i videregående opplæring. St.meld. nr 37 Straff som virker (2007-2008) påpeker at det er viktig å ta i bruk realkompetansevurdering i større grad enn tilfellet er i dag, slik at skolen kan legge til rette for et strukturert og tilpasset opplæringstilbud. Realkompetansevurdering er et viktig verktøy for å realitetsorientere og kartlegge den enkelte vedrørende kompetansenivå og opplæringsbehov. Videre kan en realkompetansevurdering for enkelte gi en avkorting av opplæringsløpet og vil ikke minst gi verdifull dokumentasjon etter endt soning.

Innsatte over 25 år med rettigheter til videregående opplæring hjemlet i opplæringsloven § 4A-3, har rett til realkompetansevurdering. Kostnadene skal da dekkes av fylkeskommunen. Personer som ikke har rett til videregående opplæring, skal få vurdert realkompetansen sin om de henvises fra hjemkommune eller Nav. Utgiftene dekkes i slike tilfeller av Nav eller hjemkommunen, jf merknader frå OT.prp. nr. 25 (2002-03) til § 4A-3 femte og sjette ledd. Fylkeskommunen skal utstede kompetansebevis på grunnlag av realkompetansevurdering på videregående opplæringsnivå.

Vox leder et prosjekt som skal øke bruken av realkompetansevurdering i opplæringen innenfor kriminalomsorgen. Prosjektet er et oppdrag fra Fylkesmannen i Hordaland og et tiltak i oppfølgingen av St.meld. 27 "Enda en vår". Målet med prosjektet er å gjøre realkompetansevurdering bedre kjent og således også mer benyttet i opplæringen innenfor kriminalomsorgen. Oxford Research AS evaluerer prosjektet og publiserte 2. delrapport i mars 2009. Den konkluderer med at god bruk av realkompetansevurderinger ovenfor innsatte er avhengig av flere faktorer. Det er viktig at skoleavdelingen i fengslet gir alle innsatte og domfelte i soningskø god informasjon om realkompetansevurderinger. Informasjonen bør gis flere ganger, gjennom ulike kanaler og både skriftlig og muntlig. Det er videre viktig at de ansatte ved skoleavdelingen har god kunnskap om realkompetansevurderingen. I og med at en del innsatte i norske fengsler har kort soningstid, bør en realkompetansevurdering igangsettes raskt når den innsatte er motivert til det.

Realkompetansevurderinger av innsatte i Vestoppland fengsel gjøres i svært liten grad. På Gjøvik, som er en fengselsavdeling med høyt sikkerhetsnivå, vil realkompetansevurderinger inne i fengslet i enkelte tilfeller ikke være praktisk gjennomførbart. Det gjelder hovedsakelig programfag innen yrkesfaglig opplæring som for eksempel Bygg- og anleggsteknikk eller Barne- og ungdomsarbeider.

#### Målsetting

**Innsatte skal få en realkompetansevurdering dersom de er motivert for det og det vurderes som hensiktsmessig av skolen.**

#### Tiltak

- Fylkesopplæringssjefen vil i samarbeid med skolene utarbeide skriftlig materiale som blant annet omhandler tilbud om realkompetansevurderinger. Dette sendes alle domfelte med soningsinnkallingen.
- I inntakssamtalen informerer skolen om realkompetansevurderinger. Skolen avklarer så den enkeltes behov og motivasjon for en realkompetansevurdering og hvorvidt det er hensiktsmessig.
- Karrieresenteret Opus Gjøvikregionen eller Opus Valdres vurderer den innsattes rettigheter til realkompetansevurdering etter opplæringsloven (jf. pkt 2.1).
- Innsatte som ikke har rett til realkompetansevurdering etter opplæringsloven, henvises av skolen til Nav eller hjemkommunen. Nav/hjemkommunen vurderer finansiering av en realkompetansevurdering.
- Karrieresenteret Opus Gjøvikregionen og Opus Valdres har ansvaret for gjennomføring av realkompetansevurderinger.
- Lærerne knyttet til opplæringen i fengslet og ansatte i Vestoppland fengsel, vil få opplæring i realkompetansevurderinger, system og rutiner. Opplæringen skal sette dem i stand til å gi god informasjon om realkompetansevurderinger til innsatte.

*En utenlandsk innsatt lærer norsk, og skal velge det beste svaralternativet til setningen: "Du kommer hjem til tomt hus". Svaralternativene er: a) "Jeg blir lei meg" b) "Jeg blir sint" c) "Jeg følger meg ensom". Han velger "jeg blir sint", mens læreren mener at et av de andre alternativene kanskje passer bedre. Men det går han ikke med på. Læreren forstår omsider at "tomt hus" for gutten var at noen hadde brutt seg inn i huset hans og stjålet alt han eide...*

Episode fra Vestoppland fengsel avd. Gjøvik høsten 2009

## 4.4 Karriereveiledning

Det er et stort behov for veiledning vedrørende utdanning og arbeid blant en del innsatte i Vestoppland fengsel. Enkelte har en jobb å komme tilbake til etter løslatelse, men det er unntaket. Karriereveiledning vil gi innsatte hjelp til å legge planer for fremtiden. Veiledningen kan bevisstgjøre dem på hvordan planene kan realiseres gjennom blant annet valg av utdanning og yrke.

Mange innsatte har, i tillegg til karriereveiledning, behov for veiledning også på andre livsområder. Det omfatter for eksempel pågående gjeldssaker, personlig økonomi og jobbsøking. Dette har Nav et veiledningsansvar for.

Karrieresenteret Opus Gjøvikregionen har tilbud om karriereveiledning. Opus Valdres, som ikke har inngått i et karrieresenter, tilbyr ikke karriereveiledning.

### Målsetting

**Innsatte i Vestoppland fengsel skal ha et tilbud om karriereveiledning. Av kapasitetsmessige hensyn må skoleavdelingen i fengslet trolig prioritere hvem som har størst behov for en karriereveiledning ut fra kriterier som alder, motivasjon, soningslengde, muligheter for jobb etter endt soning med mer**

### Tiltak

I inntakssamtalen gjøres en første kartlegging av tidligere utdanning og arbeid, samt planer for fremtiden. Skoleavdelingen avklarer så den innsattes behov for ytterligere karriereveiledning.

- Skoleavdelingen i Vestoppland fengsel avdeling Gjøvik henviser aktuelle innsatte til Karrieresenteret Opus Gjøvikregionen for en karriereveiledning.
- Inntil karrieresenter er etablert i Valdres, må det avklares nærmere hvorvidt det er Valdres vidaregåande skule eller Opus Valdres som skal tilby karriereveiledning til innsatte. Ved etablering av karrieresenter vil ansvaret ligge der.
- Vestoppland fengsel, skoleavdelingene og Nav avklarer fordeling av oppgaver med hensyn til veiledning på ulike livsområder.

## 4.5 Tilpasset opplæring

De innsatte har svært varierte forutsetninger for læring. De utgjør ikke en ensartet gruppe, og det er derfor behov for ulike typer opplæring. Stortingsmelding nr 27 "Enda en vår" slår derfor fast at tilpasset opplæring er særlig viktig i fengselsundervisningen (2004-2005:22). Opplæringen skal tilpasses den enkeltes ønsker og behov, både med hensyn til bakgrunn og lengden av straffen.

### Målsetting

**De innsatte i Vestoppland fengsel skal, så langt det er mulig, tilbys opplæring etter ønsker og behov.**

**Minoritetsspråklige som skal fortsette å bo i Norge etter endt soning, skal ved behov få tilbud om norskopplæring.**

**Utenlandske fanger som skal tilbake til hjemlandet etter endt soning, har ikke rettigheter hjemlet i opplæringsloven. Når skolen har kapasitet til det, vil de få tilbud om opplæring som skal gjøre dem bedre i stand til å fortsette opplæring eller få arbeid i sitt hjemland. Opplæringen for denne gruppen bør være rettet mot fag og emner som den innsatte kan ha nytte av også i hjemlandet (St.meld. 27:33). Det kan for eksempel være innen språk, praktiske fag, samfunnsfag og data.**

### Tiltak

- I inntakssamtalen gir skolen informasjon om opplæringstilbudene. Skriftlig informasjon om opplæringstilbudet sendes domfelte med soningsinnkallingen (se også pkt 4.3).
- Skolen utvikler planer for opplæring for den enkelte.
- Vestoppland fengsel gir skolen informasjon om hvorvidt en innsatt med utenlandsk bakgrunn etter soning skal fortsette å bo i Norge eller sendes tilbake til hjemlandet. Informasjonen brukes til å gi en hensiktsmessig og tilpasset opplæring til denne målgruppen.
- Skolene vil avsette midler for å kunne knytte til seg lærere ved behov. Det kan gi en større fleksibilitet i opplæringstilbudet og derigjennom en bedre tilpasset opplæring.

## 4.6 Grunnleggende ferdigheter

Stortingsmelding 27 "Enda en vår" viser til undersøkelser som dokumenterer en klar sammenheng mellom lærevansker og kriminalitet (2004-2005). Fylkesmannen i Hordaland gav, som en oppfølging av stortingsmeldingen, forskere ved universitetet i Bergen et oppdrag om å kartlegge leseferdighetene til innsatte i Bergen fengsel. Kartleggingen viser at mellom 50 % og 70 % av deltagerne har lesevansker av et slikt omfang at det vil kunne tilfredsstille diagnostiske kriterier for lesevansker (2008:5). Resultatet tolkes som en konsekvens av manglende leselæring og mangelfulle leseerfaringer fremfor at det skyldes spesifikke fonologiske vansker eller dysleksi. Flere kartlegginger viser store forskjeller på utdanningsnivået blant innsatte i norske fengsler og befolkningen for øvrig. Mange innsatte har en avbrutt og mangelfull skolegang. Rundt 8 % har ikke fullført grunnskole (Innst. S. nr 196:8). 40 % har grunnskolen som lengste fullførte utdanning, og svært få har utdanning utover videregående opplæring (Friestad & Skog Hansen, 2004 i St.meld. nr 37:61). Det er særlig påfallende at det er de yngste innsatte som har det laveste utdanningsnivået. 65 % av de innsatte under 25 år har ingen utdanning utover grunnskole (St. meld. 27:17). Pr i dag har vi ingen statistikk som viser utdanningsnivået blant de innsatte i Vestoppland fengsel. Det er imidlertid ingen grunn til å tro at dette skiller seg nevneverdig fra resultatene ovenfor.

Vox har utviklet kompetansemål som et verktøy for å utforme og tilpasse opplæring i grunnleggende ferdigheter for voksne. Kompetansemålene beskriver og konkretiserer mål for opplæring i lesing, skriving, muntlig kommunikasjon hverdagsmatematikk og digital kompetanse. Kompetansemålene beskriver ferdigheter på tre nivåer der det øverste nivået tilsvarer 10. klasse i Kunnskapsløftet.

### Målsetting

**Skolene tilknyttet Vestoppland fengsel skal prioritere lærevansker og de fem grunnleggende ferdighetene i henhold til Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2006; å kunne lese, kunne regne, kunne uttrykke seg muntlig, å kunne uttrykke seg skriftlig, å kunne bruke digitale verktøy.**

**Der skolen avdekker lærevansker skal dette kartlegges nærmere. Ved behov skal den innsatte eventuelt henvises til Pedagogisk psykologisk tjeneste (PPT) for en nærmere utredning. Det forutsetter imidlertid økte ressurser til PPT (jf. pkt. 4.10).**

### Tiltak

- Grunnleggende ferdigheter skal integreres i alle fag som skolen i Vestoppland fengsel tilbyr.
- Innsatte som har behov for å forbedre sine grunnleggende ferdigheter, skal få et tilbud om dette.
- Skolen vil vurdere å benytte Vox` kompetansemål i opplæringen av grunnleggende ferdigheter.
- Skolen vil kartlegge lærevansker hos en innsatt, når det er mistanke om at lærevansker foreligger og man ikke har dokumentasjon på tidligere kartlegginger.

*Det har vært hyggelig å få innblikk i data. Du har vært en god lærer, og dette er noe jeg helt sikkert vil få nytte av siden. Så jeg takker foreløpig for den gode hjelpen, og at du fortsetter i den motiverende lærerånd som du ihar og hjelper andre mennesker også. Med stor takk.*

En av mange innsatte på Gjøvik som er takknemlige over å få opplæring

## 4.7 IKT

Digital kompetanse er, som beskrevet ovenfor, en av de fem grunnleggende ferdighetene som skal integreres i alle fag. IKT i både grunnskoleopplæring og videregående opplæring er en integrert del av læreplanene og et viktig arbeids- og læringsverktøy for alle elever. Opplæringen innenfor kriminalomsorgen skal i utgangspunktet være på samme nivå som ordinær opplæring og kvalifisere for videre utdanning, arbeid og mestring av dagliglivet. Det kan man knapt oppnå uten IKT-kompetanse. Samtidig fører straffegjennomføringen til at innsatte har ulike grader av kommunikasjonsbegrensning. Sikkerhetsmessig skal de innsattes kommunikasjon med verden utenfor fengsel kunne kontrolleres av fengslet.

St.meld. 27 "Enda en vår" tar til orde for en økt satsning på digital kompetanse og tilrettelegging for innsattes bruk av IKT innenfor de rammene opplæring i kriminalomsorgen har. I 2008 utarbeidet Kriminalomsorgen i samarbeid med Utdanningsdirektoratet og Fylkesmannen i Hordaland en nasjonal løsning med kontrollert tilgang til Internett. Denne løsningen, IFI (Internett for innsatte), skal alle skoleavdelinger i norske fengsler få tilgang til i 2009 og 2010. Vestoppland fengsel vil kunne ta i bruk IFI løsningen i løpet av 2010.

### Målsetting

**Både på Gjøvik og i Valdres har innsatte tilgang til PC. Så snart de også har en begrenset tilgang til internett, skal de ta i bruk de mulighetene en IKT-støttet læring representerer med hensyn til organisering av opplæringen og nye arbeidsformer.**

### Tiltak

- Skolen skal sikre tilstrekkelig utstyr og programvare.
- Skole og fengsel skal i samarbeid tilrettelegge for bruk av digitale verktøy i opplæringen.

*Data har gjort at jeg greier å få ned det jeg tenker og føler, og gitt meg et bedre syn på tilværelsen. Jeg har aldri klart å sitte å jobbe i en slik ro som jeg gjør i dag. Takk data!*

Innsatt på Gjøvik som ikke kan skrive for hånd og som nettopp har lært data.

## 4.8 Videreutvikling av fagtilbudet

St.meld. 27 "Enda en vår" viser til at en stor andel av elevene i fengsel arbeider med fellesfag (2004-2005:22). Studiekompetanse gir ingen yrkeskompetanse, og det er derfor rimelig grunn til å tro at en yrkesfaglig opplæring vil gi innsatte større muligheter for arbeid etter endt straffegjennomføring. I denne sammenhengen anser man det som hensiktsmessig å utvikle samarbeidet mellom skolen og arbeidsdriften i fengslene. Verkstedene og arbeidsdriften i fengslet brukes i liten grad som opplæringsarena for formell yrkesfaglig opplæring og ifølge forskning er det her et potensial for forbedring. St.meld. 27 tar derfor til orde for at skolen i fengslet i større grad bør tilby hele eller deler av en yrkesfaglig opplæring (2004-2005:25). Opplegg der skolen gir teori og arbeidsdriften praksis, kan gi nye tilbud til innsatte og bør utnyttes mer.

Vestoppland fengsel avdeling Gjøvik har lite arbeidsdrift og begrenset tilgang til lokaler. Kriminalomsorgen vil imidlertid utvide arbeidsdriften noe i løpet av 2010. I Valdres er mange av de innsatte både elever ved skolen og medhjelpere i arbeidsdriften på gården.

Opplæringstilbudene i norske fengsler spenner fra korte forberedende kurs til omfattende kompetansegivende utdanninger (St.meld. nr 27:21). En stor del av de innsatte i Vestoppland fengsel har korte dommer eller sitter i varetekt. Mange tilbys derfor kurs med begrenset varighet. Kursene gis som deler av en formell kompetanse, som enkeltfag eller som yrkesrettede kurs som eksempelvis fører frem til et truckførersertifikat.

### Målsetting

**Skole og fengsel vil avklare hvorvidt det er hensiktsmessig å benytte arbeidsdriften som opplæringsarena for en formell yrkesfaglig opplæring for enkelte innsatte.**

**Det eksisterende fagtilbudet skal videreutvikles. I den grad det er hensiktsmessig, skal innholdet i opplæringen forankres i Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2006.**

### Tiltak

- Skolen vil samarbeide med arbeidsdriften når det vurderes som hensiktsmessig for opplæringsløpet til en elev.
- Videreutvikle det eksisterende fagtilbudet.

## 4.9 Dokumentasjon på gitt opplæring

### Målsetting

All opplæring elevene i Vestoppland fengsel deltar i skal dokumenteres med tanke på senere utdanning, realkompetansevurdering og muligheter for arbeid

### Tiltak

- I den grad det er hensiktsmessig, knyttes opplæringen til læreplanmål. For elever, lærekandidater og lærlinger utstedes det kompetansebevis eller vitnemål. Dette kan sette krav til samarbeid med en grunnskole eller en annen videregående skole.
- Alle elever får dokumentasjon på mottatt opplæring

## 4.10 Pedagogisk psykologisk tjeneste (PPT)

De innsatte i Vestoppland fengsel har i skrivende stund ikke et tilbud om tjenester fra PPT. Fylkeskommunal PPT mangler kapasitet til å påta seg nye oppgaver. PPT har imidlertid en fagkompetanse som det er behov for i fengselet. Forskning viser et høyt nivå av lese- og skrivevansker blant innsatte i norske fengsler, jf pkt 4.6. PP rådgiver kan kartlegge og utrede forutsetning for læring og derigjennom bidra til en bedre tilpasset opplæring for den enkelte. Videre kan det være hensiktsmessig at PPT veileder skoleavdelingen i fengslet med hensyn til opplæringstilbudet og tilrettelegging av dette for elever med særlige behov.

### Målsetting

Den fylkeskommunale PP tjenesten i Oppland vil bidra med både kartlegging av lærevansker blant innsatte og veiledning til skoleavdelingene i Vestoppland fengsel. Dette forutsetter imidlertid økte ressurser til PPT.

### Tiltak

- PPT vil inngå et samarbeid med skoleavdelingene i Vestoppland fengsel dersom de får tildelt økte ressurser.
- Økte ressurser vurderes i sammenheng med behovet for styrking av PPT i tilknytning til opplæring av pasienter i helseinstitusjoner. Dette avklares nærmere hos Fylkesopplæringsjefen innen utgangen av 2010.

## 4.11 Opplæring gjennom hele året

Opplæringen i kriminalomsorgen har tidligere fulgt det tradisjonelle skoleåret. Nå skal det imidlertid tilrettelegges for opplæring gjennom hele året. Bakgrunnen for endringen er at det ordinære skoleverkets årsplan, med avtalefestede ferier og avspaseringsordninger, ikke samsvarer med de innsattes behov. Det har gitt mangel på kontinuitet for elevene og en del innsatte har ikke fått tilbud om opplæring i tråd med rettighetene sine. Det gjelder særlig for innsatte med korte dommer. Den tildelte summen fra Fylkesmannen i Hordaland skal dekke opplæringsaktivitet gjennom hele året på en måte som ivaretar både de innsattes og ansattes behov.

Fylkesmannen i Hordaland har nedsatt en arbeidsgruppe med representanter fra skolene som har fått i oppdrag å utarbeide ulike modeller for opplæring gjennom hele året.

### Målsetting

Skolene tilknyttet Vestoppland fengsel skal tilby opplæring til innsatte hele året

### Tiltak

- Skolene og Vestoppland fengsel vil lage halvårsplaner for opplæringen.
- Skolene og Vestoppland fengsel skal legge til rette for at de innsatte har et opplæringstilbud hele året.
- Skolene må finne løsninger på hvordan både de innsattes og de ansattes behov skal ivaretas.



Arbeid på gården i Valdres

## 4.12 Kulturtilbud

St.meld. nr 37 "Straff som virker" (2007-2008) vektlegger kulturtilbud som et rehabiliterende tiltak. Det gir den enkelte en mulighet til å erfare nye og positive sider av livet og ved seg selv. Et godt kulturtilbud kan bidra til økt livsmestring og være en vei inn i positive sosiale miljøer. Begge skoleavdelingene tilknyttet Vestoppland fengsel har opplæringstilbud innen musikk og formingsaktiviteter. Høsten 2009 arrangerte skoleavdelingen på Gjøvik en utstilling med produkter innsatte hadde laget. Utstillingen viste både akvareller, oljemalerier, keramikk og lærarbeider, og ble holdt på CC Mart'n kjøpesenter på Gjøvik.

Kultur- og kirke departementet har de siste årene foretatt en betydelig opprusting av bibliotekjenesten i fengslene. Både Vestoppland fengsel avdeling Gjøvik og avdeling Valdres har bibliotek for de innsatte underlagt det offentlige biblioteket. På Gjøvik er en bibliotekar tilknyttet fengslet i 40 % stilling. Avdeling Valdres har bibliotekar i 20 % stilling.

St. meld. nr. 23 "Bibliotek" (2008-2009) understreker at fengselsbibliotekene er en ressurs for organisert opplæring, for uformell læring og som kilde til informasjon. Bibliotekene gir også kulturopplevelser og underholdning. Stortingsmeldingen viser til bibliotekstatistikker for 2007 som påpeker at innsatte låner ca 18 ganger flere bøker og andre medium enn brukere av bibliotekene for øvrig (2008-2009:150). Innsattes aktive bruk av biblioteket samsvarer med erfaringer fra Vestoppland fengsel.

Den kulturelle skolesekken er et kulturtilbud til elever i grunnskole og videregående opplæring. Det omfatter blant annet konserter, scenekunst, utstillinger og workshops.

Målsettingen er at elevene i møte med profesjonell kunst og kultur utfordres, berikes og inspireres til å uttrykke seg på egne premisser og etter egne forutsetninger. Tilbudet skal gi innsyn i kunstuttrykk på nasjonalt og internasjonalt nivå. Fagenhet kultur og idrett i Oppland fylkeskommune administrerer Den kulturelle skolesekken på regionalt nivå i Oppland.

Den kulturelle skolesekken omfatter ikke innsatte i Vestoppland fengsel. De fleste innsatte er eldre enn 19 år og derfor ikke i målgruppen. Etter avtale med Fagenhet kultur og idrett, kan innsatte likevel få et kulturtilbud i fengslet med egenfinansiering. Fylkesopplæringssjefen avsetter derfor et begrenset årlig beløp til hver skoleavdeling for finansiering av dette. I tillegg kan Vestoppland fengsel avdeling Valdres, som har et lavt sikkerhetsnivå, benytte seg av enkelte tilbud som gis ved en nærliggende skole.

## Målsetting

**Skolene tilknyttet Vestoppland fengsel skal videreutvikle opplæringstilbudet i kunst og kultur.**

**Bibliotekene i Vestoppland fengsel skal formidle kulturopplevelser og motivere for lesing og læring.**

**Innsatte i Vestoppland fengsel skal få tilgang til profesjonelle kulturtilbud i regi av Den kulturelle skolesekken.**

## Tiltak

- Skolen vil arrangere konserter gitt av innsatte og utstillinger av produkter som lages i fengslet.
- Vestoppland fengsel inngår avtaler med aktuelle bibliotek vedrørende bibliotekjenestens tilbud til de innsatte og omfanget av dette.
- Vestoppland fengsel, skolene og bibliotekene vurderer i samarbeid hvordan biblioteket kan benyttes i opplæringen. Biblioteket kan for eksempel arrangere utstillinger, filmvisninger, websøkingskurs, forfatterbesøk og lignende.
- Skolene vurderer hvilke arrangement som ønskes i Vestoppland fengsel i regi av Den kulturelle skolesekken. Vurderingen gjøres på bakgrunn av det årlige Kultursleppet og Kulturmenyen på [www.kulturmenyen.no](http://www.kulturmenyen.no). Skolen bestiller arrangementet elektronisk via Kulturmenyen.
- Skoleavdelingen ved fengslet i Valdres vurderer, på bakgrunn av de utvalgte programmene fra Kulturmenyen, hvorvidt de vil delta på arrangement i regi av Den kulturelle skolesekken på en nærliggende skole. Skolen gir i så fall beskjed til Fylkesopplæringssjefen som melder det videre til skolen som står som arrangør for tilbudet og Fagenhet kultur og idrett.
- Fylkesopplæringssjefen kontakter departementet og etterspør finansiering av et tilbud om Den kulturelle skolesekken i forbindelse med opplæring i institusjoner i Oppland.



Keramikkskål laget i Gjøvik fengsel

## 4.13 Kontinuitet ved overføring mellom fengsler

Enkelte innsatte ved Vestoppland fengsel avdeling Gjøvik soner siste del av straffen i Valdres. I 2009 omfattet dette 16 innsatte. Andre overføres fra eller til andre fengsler.

### Målsetting

**Skolene sikrer kontinuitet i opplæringen for innsatte som overføres til eller fra andre fengsler i eller utenfor Oppland.**

### Tiltak

- Skolene som gir opplæring i Vestoppland fengsel inngår samarbeid med skolen i fengslet eleven kom fra eller skal til for å sikre nødvendig kontinuitet.
- Skolene tilknyttet Vestoppland fengsel vil vurdere å bruke samme type læreverker for å unngå at disse må endres ved overføring fra avdeling Gjøvik til avdeling Valdres.
- Fylkesopplæringsjefen utarbeider kartleggings- og vedtaksskjema til bruk i begge skoleavdelingene.

## 4.14 Forvaltnings samarbeid under soning

Et systematisk og forpliktende samarbeid mellom ulike etater er helt sentralt i kriminalomsorgen. Mange innsatte trenger støtte og hjelp på flere ulike livsområder. Deres sammensatte behov preger hvor mottakelige de er for opplæring og i hvilken grad de kan yte i arbeid. En koordinering av tjenester er viktig for å sikre at alle etater jobber med samme mål for øye og for å oppnå en god utnyttelse av ressursene. Kriminalomsorgen har et overordnet ansvar for forvaltnings samarbeidet, jf straffegjennomføringsloven § 4 (jf. pkt 2.2) og rundskriv nr G-1/2008 (jf. pkt 2.3).

I Vestoppland fengsel avdeling Gjøvik møtes representanter for fengselet, skolen, Nav, helsetjenester og andre aktuelle etater hver uke for å avklare den enkelte innsattes behov for tjenester og fordele oppgaver tilknyttet dette. Avdeling Valdres har tilsvarende møter annenhver uke.

### Målsetting

**Skolene, Vestoppland fengsel, Nav og andre relevante etater skal ha et systematisk og forpliktende samarbeid, basert på rundskriv og sentrale avtaler, for å yte god og målrettet bistand til den enkelte innsatte.**

### Tiltak

- Vestoppland fengsel har ansvar for å legge til rette for at samarbeidende etater skal kunne yte sine lovbestemte tjenester til innsatte.
- Vestoppland fengsel har ansvar for at informasjon om innsattes behov viderefremmes til den etat som yter tjenesten. Deretter er det de ulike etatene som yter tjenestene.
- Gjennom et systematisk samarbeid skal de ulike etatene bli enige om hvem som yter den enkelte innsatte de tjenester det er behov for.

*Det med soning dreier seg mye om oppfølging etter soninga. Man får et stempel på seg når man har vært kriminell eller har rus på papiret. Da er man i register for alltid. Da vil mange mene at det ikke nytter å hjelpe deg.*

Innsatt på Gjøvik

## 4.15 Samarbeid for å fremme rehabilitering etter endt soning

Et sentralt prinsipp innenfor opplæringen i kriminalomsorgen er at opplæring som er påbegynt i fengsel, skal følges opp av den ordinære skolevirksomheten utenfor fengslet (St.meld. nr. 27:21). Slik vil opplæringen innenfor kriminalomsorgen både være et viktig bidrag til kvalifisering til arbeid, til generell livsmestring og til rehabilitering for at den innsatte skal kunne leve uten kriminalitet etter straffegjennomføringen. Forskning viser imidlertid, i følge St.meld. nr. 27, at et stort antall personer avbryter opplæringen ved løslatelse. En årsak til det kan være at personen mangler nødvendig oppfølging. Stortingsmelding 27 påpeker at forvaltningssamarbeid er viktig for at straffegjennomføringen skal ha en best mulig rehabiliterende effekt:

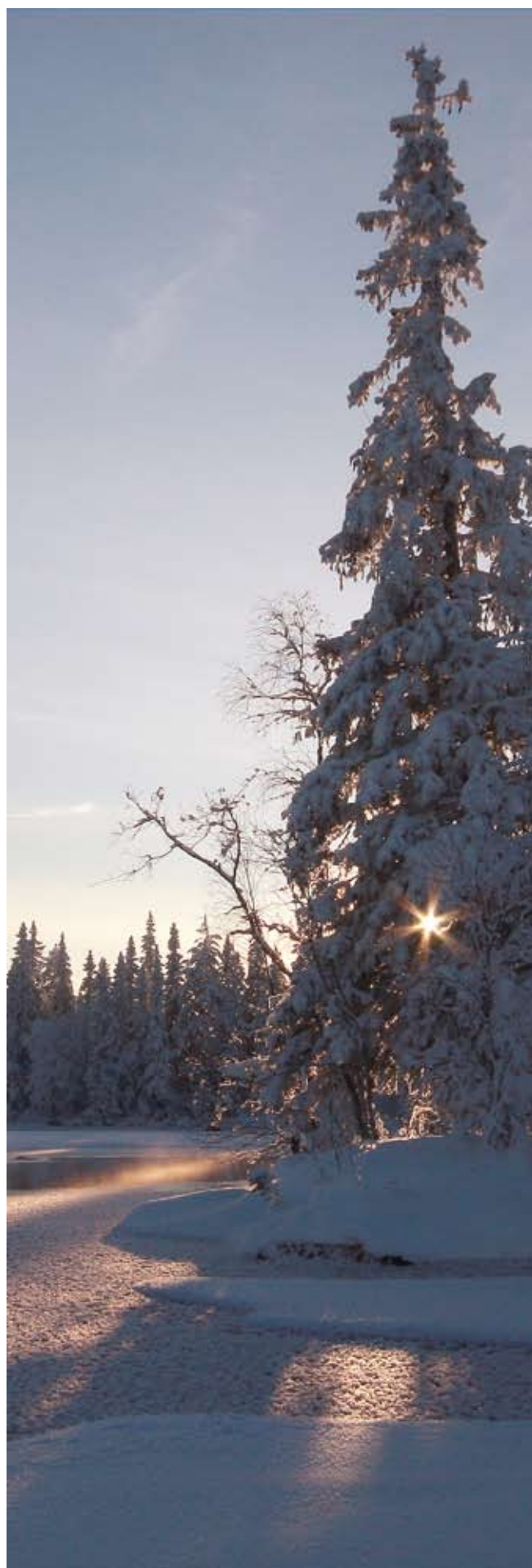
*“...at den innsatte ved løslatelse i rimelig grad har dekket de behov som er nødvendig for å fungere i samfunnet. Slike behov er blant annet bolig, arbeid, utdanning, helsetilbud, tilbud fra rusomsorgen og et godt sosialt nettverk” (2004-2005:28).*

### Målsetting

**Kriminalomsorgen, opplæringssektoren, Nav og andre sentrale samarbeidspartnere skal ha et forpliktende og kvalitativt godt samarbeid. Det tverretatlige samarbeidet gjør en samordnet innsats for å fremme innsattes tilpasning til samfunnet etter soning**

### Tiltak

- Nav sine representanter i Vestoppland fengsel eller ansatte i prosjektet “Fra fengsel til Kvalifiseringsprogram” vil fra tidspunktet for innsettelse være i dialog med Nav i hjemkommunen vedrørende oppfølging ved løslatelse.
- Individuell plan brukes som verktøy i tiltaksarbeidet rundt innsatte med behov for samordnende tjenester.
- Ansvarsgrupper med alle involverte instanser og personer skal, ved behov, etableres så tidlig som mulig eller videreføres under soning når det foreligger fra før.
- Skolen i fengselet vil ved løslatelse videreføre informasjon om gitt og planlagt opplæring til den som har det videre opplæringsansvaret enten det er hjemkommunen eller hjemfylkeskommunen.



## 5. Oppsummering og evaluering

Hovedmålsettingen ved opplæringen som gis ved Vestoppland fengsel er å gi innsatte et godt og realistisk opplæringstilbud som er tilpasset den enkeltes behov. Skolen er viktig i en rehabiliteringsprosess der målet er å hindre tilbakefall og tilrettelegge for videre opplæring og arbeid. Tilbudet er derfor verken begrenset til innsatte med rettigheter etter opplæringsloven eller til opplæring som gir formell kompetanse. I tråd med nasjonale føringer har opplæringen i kriminalomsorgen i Oppland i perioden 2010 – 2012 følgende målsettinger for arbeidet:

1. Innhente dokumentasjon
2. Vurdere rettigheter
3. Tilby realkompetansevurdering
4. Tilby karriereveiledning
5. Gi tilpasset opplæring
6. Fokuserer på grunnleggende ferdigheter
7. Benytte IKT i opplæringen
8. Videreutvikle fagtilbudet
9. Dokumentere gitt opplæring
10. Tilby tjenester fra Pedagogisk psykologisk tjeneste (PPT)
11. Gi opplæring gjennom hele året
12. Gi ulike kulturtilbud
13. Sikre kontinuitet ved overføring mellom fengsler
14. Sikre forvaltningssamarbeid under soning
15. Samarbeide for å fremme rehabilitering etter endt soning.

Planen skisserer konkrete tiltak for å nå målsettingene. Mange etater/instanser er involvert i ansvaret for de ulike tiltakene:

- *Gjøvik videregående skole og Valdres videregående skole* ivaretar opplæringen i Vestoppland fengsel og er tildelt ansvaret for mange av tiltakene. I inntakssamtalen med skoleavdelingen i fengselet får den innsatte informasjon om opplæringstilbudet. Man avklarer den innsattes behov for opplæring blant annet gjennom kartlegging av tidligere utdanning og arbeidserfaring og planer for fremtiden. På bakgrunn av behovet vurderes hensiktsmessigheten av å innhente dokumentasjon tilknyttet tidligere utdanning og arbeid, vurdere rettigheter, foreta realkompetansevurdering eller tilby karriereveiledning. Skoleavdelingene gir et godt tilrettelagt opplæringstilbud. De sikrer at grunnleggende ferdigheter integreres i alle fag og tilrettelegger for bruk av IKT i opplæringen. Fagtilbudet vil videreutvikles og arbeidsdriften i fengslet vurderes benyttet som opplæringsarena for enkelte. Skolene vil gi innsatte tilbud om opplæring gjennom hele året. De har et bestilleransvar

vedrørende Den kulturelle skolesekken. I samarbeid med Vestoppland fengsel og biblioteket vil de tilrettelegge for kulturarrangementer. De skal sikre kontinuitet i opplæringen ved å samarbeide med skoleavdelingen i andre fengsler eller med skolesektoren i hjemkommunen/-fylkeskommunen.

- *Vestoppland fengsel avdeling Gjøvik og avdeling Valdres* skal gjennom samarbeid med andre offentlige etater tilrettelegge for at innsatte får de tjenester som lovgivningen gir dem krav på. Fengslet kartlegger tjenestebehovet blant de innsatte og formidler det videre til den etaten som har ansvaret. De bidrar til samordning og oppfølging av tiltak.
- *Karrieresenteret Opus Gjøvikregionen og Opus Valdres* vurderer rettigheter til videregående opplæring og foretar realkompetansevurdering. Karriereveiledning til innsatte på Gjøvik tilbys av Karrieresenteret Opus.
- *Nav Gjøviks prosjekt "Fra fengsel til kvalifiseringsprogram"* identifiserer innsatte i Vestoppland fengsel som er aktuelle for kvalifiseringsprogrammet. Nav i fengslet inngår samarbeid med Nav i hjemkommunen vedrørende enkeltpersoners behov for oppfølging under soning og ved løslatelse. Nav skal vurdere finansiering av realkompetansevurdering til innsatte uten rett til videregående opplæring.
- *Bibliotektiltjenestene* tilknyttet Vestoppland fengsel tilbyr ulike kulturtilbud, noen i samarbeid med skoleavdelingene.
- *Fagenhet kultur og idrett i Oppland fylkeskommune* samarbeider med Fylkesopplæringssjefen, Gjøvik videregående skole og Valdres videregående skule vedrørende Den kulturelle skolesekken i fengslet.
- *Fylkeskommunal PPT* tilbyr kartlegging av lærevansker samt veiledning til skolene vedrørende opplæringen som gis, forutsatt tilførsel av økte ressurser.
- *Fylkesopplæringssjefen* utarbeider skriftlig materiale om opplæringstilbudet generelt og realkompetansevurdering spesielt. Dette sendes med soningsinnkallingen. Fylkesopplæringssjefen utarbeider skjemaer til bruk ved begge skoleavdelingene tilknyttet Vestoppland fengsel.

Opplæring er et sentralt virkemiddel for mestring av livet etter endt soning og således et viktig kriminalitetsforebyggende tiltak. Et godt og forpliktende forvaltningssamarbeid er helt essensielt for å oppnå dette. Det omfatter både internt samarbeid mellom etater/instanser som jobber i tilknytning til Vestoppland fengsel og med den innsattes hjemkommune/-fylkeskommune, samt samarbeid mellom Vestoppland fengsel og andre fengsler.

Fylkesopplæringssjefen vil ta initiativ til en årlig evaluering av planen. Planen tas opp til ny gjennomgang og revidering høsten 2012.

# Litteraturliste

Asbjørnsen, Arve E, Lise Ø Jones, Terje Manger: *Innsatte i Bergen fengsel: Delrapport 3: Leseferdigheter og grunnleggende kognitive ferdigheter* Bergen 2008

Det kongelige kirke og undervisningsdepartementet (1988) *Avtale om statlig tilskudd til fengselsundervisningen, godkjenning av budsjett m.v.*

Finansdepartementet St.prp. nr 1 (2009-2010) *For budsjettåret 2010. Statsbudsjettet.*

Gimse, Anders Ø og Torfinn Langelid: *Revidert plan for oppfølging av St.meld. 27 (2004-2005). Om opplæringen innenfor kriminalomsorgen "Enda en vår"* Oktober 2006.

Justis- og politidepartementet og Kunnskapsdepartementet. *Rundskriv nr G-1/2008 Rundskriv om forvaltningssamarbeid mellom opplæringssektoren og kriminalomsorgen.*

Justis- og politidepartementet St. meld. nr 37 (2007-2008) *Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn (kriminalomsorgsmelding)*

Kirke-, utdannings- og forskningskomiteen *Innst. S. nr. 196 (2004-2005)*

Kriminalomsorgen og Arbeids- og velferdsetaten. *Samarbeidsavtale mellom kriminalomsorgen og Arbeids- og velferdsetaten datert 11.09.06*

Kulturdepartementet. St. meld. nr 23 (2008-2009) *Bibliotek. Kunnskapsallmenning, møtestad og kulturarena i ei digital tid.*

Kunnskapsdepartementet og Utdanningsdirektoratet *Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2006*

Nav Gjøvik, Nav Nord-Aurdal arbeid og Vestoppland fengsel. *Samarbeidsavtale mellom Nav Gjøvik, Nav Nord-Aurdal arbeid og Vestoppland fengsel datert 18.09.08.*

Oxford Research. *Evaluering av Nasjonalt prosjekt om realkompetansevurdering i opplæringen innenfor kriminalomsorgen. Andre delrapport. Mars 2009*

Stette, Øystein (red) *Opplæringslova og forskrifter med forarbeid og kommentarer 2009* Pedlex

Utdanningsdirektoratet Rundskriv nr 6/2009 *Retningslinjer for bruk av IKT/internett i opplæringen for innsatte i kriminalomsorgen.*

Utdannings- og forskningsdepartementet St. meld. nr 27 (2004-2005) *Om opplæringen innenfor kriminalomsorgen "Enda en vår"*

Utdannings- og forskningsdepartementet St. meld. nr 30 (2003-2004) *Kultur for læring*

Utdannings- og forskningsdepartementet *Tilskudd til opplæring innenfor kriminalomsorgen, kap 225 post 68, (gjeldende fra 01.01.05)*

Vestoppland fengsel avdeling Valdres og NAV Valdres: *Arbeidsplan 2009*

Vox *Realkompetansevurdering som metode i opplæringen innenfor kriminalomsorgen 2007-2008.*

Vox *Veiledning til kompetansemålene for digital kompetanse, hverdagsmatematikk, lesing og skriving, muntlig kommunikasjon 2009*

[www.lovdato.no](http://www.lovdato.no): *Lov om gjennomføring av straff mv (Straffegjennomføringsloven) 2008* Justis- og politidepartementet

[www.lovdato.no](http://www.lovdato.no): *Forskrift til lov om straffegjennomføring 2008* Justis og politidepartementet



**OPPLAND**  
fylkeskommune

